

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

GOGOL VE BİR DELİNİN HATIRA DEFTERİ

Yüksek Lisans Tezi

CEM TAYLAN

İSTANBUL, 2011

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLERİ OYUNCULUK PROGRAMI**

GOGOL VE BİR DELİNİN HATIRA DEFTERİ

Yüksek Lisans Tezi

CEM TAYLAN

Tez Danışmanı: Öğr. Gör. ZURAB SIKHARULIDZE

İSTANBUL, 2011

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLERİ OYUNCULUK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Tezin Adı: Gogol ve Bir Delinin Hatıra Defteri
Öğrencinin Adı Soyadı: Cem Taylan
Tez Savunma Tarihi: 14.01.2011

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğu Enstitümüz tarafından onaylanmıştır.

Prof. Dr. Selime SEZGİN
Enstitü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğunu onaylarım.

Öğr. Gör. Zurab SIKHARULIDZE
Program Koordinatörü

Bu Tez tarafımızca okunmuş, nitelik ve içerik açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak yeterli görülmüş ve kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmzalar

Tez Danışmanı	Öğr. Gör. Zurab SIKHARULIDZE	-----
Üye	Doç. Dr. Melih Zafer ARICAN	-----
Üye	Öğr. Gör. Tamar KHORAVA	-----

ÖZET

GOGOL VE BİR DELİNİN HATIRA DEFTERİ

Taylan, Cem

Tez Danışmanı: Öğr. Gör. Zurab Sıkharulidze

Ocak 2011, 30 Sayfa

Klasik bir eser olan Gogol'ün Bir Delinin Hatıra Defteri günümüzde sıkça sahnelenmektedir. Tam da bu yüzden yapılan çalışmalar birbirine benzemekte, takılmış bir plağın sürekli tekrarlayan bir parçası gibi hep aynı fikirleri seyirciye iletmektedirler.

Bu çalışma eserin çağımıza uygun çağdaş fikirleri derinliğinde saklı tutup tutmadığı konusunda bir cevap bulmak için yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gogol, Bir Delinin Hatıra Defteri, Şizofreni

ABSTRACT

GOGOL AND DIARY OF A MAD MAN

Taylan, Cem

Thesis Advisor: Lect. Zurab Sıkarulidze

January 2011, 30 Pages

One of the biggest classics ‘Diary of a mad man’ is often put on play nowadays. The fact that performed works resemble each other so much and this repetition causes being consumed of the known ideas of the text so fastly. This research aims to find new answers being able to respond to the expectations of the modern spectators, in that work of art.

Keywords: Gogol, diary of a mad man, schizophrenia

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	1
2. GOGOL HAYATI VE ESERLERİ	2
3. DÖNEM VE EDEBİYAT	12
3.1 GOGOL'ÜN TARZI.....	15
3.2 GOGOL VE BURUN	16
4. DELİLİĞİN TOPLUMSAL TARİHİ	19
4.1 AKIL HASTANESİNE DOĞRU	20
4.2 ŞİZOFRENİ	22
4.3 HASTALIĞIN DOĞASI	23
5. BİR DELİNİN HATIRA DEFTERİ.....	24
6. SONUÇ	28
KAYNAKÇA	29

1. GİRİŞ

Gogol kendi yurdu dışında hep Dostoyevski ya da Tolstoy'un arkasından gelir. Hiçbir zaman bu diğerleri kadar popüler olmamıştır, ancak Rusya'da sorulduğunda akla ilk gelen odur. En büyük eseri Ölü Canlar tamamlanmamıştır ama buna rağmen en çok okunan klasikler arasındadır. Bütünlük meselesinin en temel estetik unsurlardan biri olduğu çağımızda Gogol'un bu bitmemiş eseri mazur görülür nedense. Belki nüshaları yakmış olması ve ikinci cildin kurtarılan parçalardan birleştirilmiş olması esere ve kendine gizem katmaktadır. Gizemlidir Gogol, en gizemli komedi yazarı.

Bu çalışmada onun Bir Delinin Hatıra Defteri adlı hikayesi incelenecektir. Bu üç başlıkta işlenecektir. Önce Gogol'un yaşamı, dönemi ve tarzı tanıtılacaktır. İkinci bölümde şizofreni ve deliliğin tarihsel anlamı üstüne konuşulacak ve son bölümde de ilk iki bölümden elde edilen kanıtlar doğrultusunda Bir Delinin Hatıra Defteri yorumlanmaya çalışılacaktır. Bu hikaye oyunlaştırılıp onlarca kez sahnelenmiş olduğundan inceleme daha çok karakter temelli olacaktır.

2. GOGOL HAYATI VE ESERLERİ

Mariya İvanovna Gogol-Yanovskiy iki talihsiz doğumdan sonra 20 Mart 1809'da Nikolay adıyla bir oğlan çocuğu dünyaya getirdi. Ortodoksların Meryem'i , Dikanka'da mucizeler yaratan azizlerinin adının, zavallı kardeşlerinin sonundan küçük Nikolay'ı koruyabileceğine inanan Mariya İvanovna yine de kaderin azizliğine uğramaktan korkuyordu ki, işi sağlama almak istedi; küçük Nikolay için Vasilyevka'da adına bir kilise yaptıracaktı, bedeli ne olursa olsun. Nikolay soluk benizli ve çelimsizdi, bu da annesinin oğlunun üstüne daha çok titremesine neden oluyordu. Çocuğu muayene etmeleri için eve düzenli doktorlar uğruyordu. Nefes darlığı çeken, bitkin, durmadan kulakları akan bir oğlan... Annesi üşüdü mü, terledi mi diye onu günde yüz kez yoklardı. Ufaklığın başının üstüne çıkarılan haçların sayısı bilinmiyor. Nikolay bu tapınma atmosferinde evin tanrısı olarak büyüdü. Ta ki 1819 yılına, aile onu küçük kardeşi Ivanla Poltava'daki okula göndermeye karar verene kadar. Burada Nikolay'a kimsenin aldıracağı yoktu. Zaten sınıf birincisi de olamadı, hatta kendinden kuşku bile duydu, belki de sanıldığı kadar yetenekli değildi. Tüm bunların üstüne kardeşi Ivan'ın ölümü onu çok etkiledi. O kadar zayıf düşmüştü ki aile onu okuldan almaya karar verdi. Nikolay Vasilyevka'ya dönmekten oldukça mutluydu. Ancak mutlu günler çok sürmedi, hayatta kalan tek oğullarının birinci sınıf bir eğitim almasını dileyen aile onu Prens Bezborodko'nun kurduğu yüksek eğitim veren bir ortaokula göndermeye karar verdi: Nejin Lisesi.

Okul yaşamına alışması uzun zaman aldı. Okul programı oldukça ağırdı: Rus Dili ve Edebiyatı, Latince, Yunanca, Almanca, Fransızca, Matematik, Siyasi Politik, Tarih, Coğrafya, Askerlik Sanatı, Desen ve Dans. Öğrenciler karakter ve köken bakımından çok farklıydılar. Yüksek aristokrasiye mensup olanlar, orta zümreden olanları küçümsemekteydi. Onlardan biri Liyubiç-Romanoviç, Gogol'ün bilinen bir düşmanıydı.

Aristokrat çocukları olan bizlerin arasında demokrat geçinen Gogol, en çok alaya aldığımız bir kişiydi. Sabah uykudan uyanınca nadiren el yüz yıkar, lekeli giysiler, kirli çamaşırlarla dolaşırdı, cepleri hep şeker, baharlı çörek gibi çerezlerle doluydu. Sınıfta ve derste her dakika onları kemirirdi.

(Troyat, 2000, s.19)

Gogol çok kapalı bir insandı. Kendi hakkındaki soruları ya savsaklar ya da yalanla cevaplandırırdı. O kendini iç dünyasını gizlediği ölçüde güvende hissederdi. Bu yüzden arkadaşları ona “esrarlı cüce” adını takmışlardı. Ama o ondaki çevresindekilerle alay etme yeteneğiyle arkadaşlarına hükmederdi. Kimse bu upuzun, sipsivri burunlu cüce kadar öğretmen ve öğrencileri gülünç hale düşüremezdi. Gogol’ün bu alay etme zevki ve etütlere boşverir görüntüsü başına ciddi belalar da açmaktaydı. Ceza alma konusunda en önde gelenlerden biriydi. Yine dayak yediği bir gün deli taklidi yaptı.

Bağırды, uludu, tepindi. Okul müdürünü çok sarsan bu olaydan sonra artık cezadan söz edilmedi. Hemen sinirlenebilen Gogol bu haliyle herkesi kandırmıştı. Onun komediyle başlayan bu ilk tepkisi gerçek bir sinir bozukluğuna dönüşmüştü ama, çok geçmeden o, arkadaşlarına dönerek herkesle alay ettiğini söyleyip övünebilmişti. Ondaki melankoli her zaman bir gülme ihtiyacına dönüşürdü.

(Troyat, 2000, s.21)

1825 yılında babasını kaybetti. Bu olaydan sonra Gogol kendini camdan aşağı atmak istemişti. Ama kendini toparlamayı bildi, annesini de toparlamalı ona sahip çıkmalıydı böylece onun için babasının yerini alabilirdi.

Merak etme sevgili anacığım. Bu darbeye bir Hristiyan gücüyle dayandım. Önceleri bu haber beni yıktı ancak yine de kederimi kimseye belli etmedim; ama yalnız kalınca umutsuzluğun tüm acımasızlığını yaşadım... Ayrıca yaşamıma son vermeyi bile istedim. Ama Tanrı karşı geldi bana.

(...)

İşte sevgili anneciğim sen babaların en iyisini, en sadık dostunu, gönlünün en sevgilisini yitirdin... artık mutlu olmasan da sakınsındır sanırım. Ama ben şimdi, babamın yerini tutabilen duygulu, yumuşak, erdemli bir anneye, bir dostta, en nazik ve değerli bir insane sahip değil miyim? Evet, siz her zaman benimdiniz! Talih beni yüzüstü bırakmadı! Ah! En büyük endişem sizing çektiğiniz acı! Cesaret! Benim yaptığım gibi yapın, elden geldiğince azaltın bu acıyı! ve her şeye kadir Tanrı’ya koşun!

(...)

(Troyat, 2000, s.22)

Gogol edebiyatla ilgiliydi. Okulda kendi gibi edebiyat düşkünü küçük bir arkadaş çevresi bile oluşturmuştu. Biraraya gelip kitap ve dergileri satın alıyorlar, yazdıklarını birbirlerine

okuyor ve en ağır bir şekilde eleştiriyorlardı. Okul tiyatrosunda da rol almıştı ve komedideki başarısıyla herkesi büyüüyordu. Liseyi bitirdikten sonra okuldan arkadaşı Danilyevskiy'le birlikte St. Petersburg'un yolunu tuttu. Önce Kokuşkin köprüsüne yakın Gorohovaya Sokağı'nda ucuz bir eve yerleştiler. Daha sonra arkadaşından ayrıldı ve uşağıyla birlikte Grand Meşçanskaya sokağında daha şirin bir eve yerleşti. Burası orta halli küçük insanların oturduğu bir yerdi. Lisede giyim tarzı yüzünden alay konusu olduğundan kıyafetlerine çok önem veriyordu ama yine de bu kentin insanlarıyla aşık atamıyordu. Memurluk onu oldukça korkutuyordu. Bir odada kağıtlarla boğuşup, amirlerinden azar yeme fikri onu ürkütüyordu. Farklı bir yol denemeliydi, o da İtalya adlı bir şiirini 'Vatan Çocuğu' dergisine yolladı ve dizelerin imzasız olarak yayınlanmasını istedi. Dergi sahibi Bulgarin bu isteği kabul etti ve şiir dergide çıktı, ama basında bu şiir pek kaale alınmadı. Yine de bu olay Gogol'e umut verdi, cesaretini topladı ve V. Alov takma adıyla romanını yayınlamaya karar verdi. Hatta sözde yayımcı tarafından yazılmış gibi bir önsöz bile ekledi.

Eğer yazar bazı önemli durumlarla bu yazıyı yazmaya teşvik edilmeseydi gördüğünüz bu yazı gün ışığına çıkmayacaktı. Okuyacağınız bu manzume on sekiz yaşındaki bir gence aittir. Hataları ve yeteneği üzerinde onu yargılamak istemiyoruz, bu işi aydın okuyuculara bırakıyoruz, yine de şunu işaret ederek, bu 'İdil'in bazı dizeleri yitmiştir diyoruz; oysa bu eksikleri, esere bütünlük verecek ve kahramanın karakterini daha iyi çizecekti; yine de en azından bir genç yeteneği bu eserle okuyuculara tanıtmaktan gurur duyuyoruz.

(Troyat, 2000, s.49)

7 Mayıs 1829'da sansürden izin çıktı ve Nikolay Vasilyevic Gogol üzerinde kendi imzası olmasada ilk eserini ciltli bir halde elinde tutmanın coşkusunu yaşamaktaydı ama mutluluk çok uzun sürmedi. Bu sefer basın yazdıkları konusunda hiç de sessiz değildi.

M. Alov sözde bu dizeleri yayınlamak istememiş, bazı önemli durumlar onu buna zorlamış. ' Keşke daha önemli durumlar çıksaydı da ona bu dizeleri yayınlamak fırsatını vermeseydi. ' diyoruz biz.

(Troyat, 2000, s.50)

Bu olaydan sonra kitabın tüm ciltlerini topladı ve hepsini yaktı. Para sıkıntısı içindeki Gogol 15 Kasım 1829'da yılda beş yüz ruble maaşla bir memuriyete atandı. 10 Nisan 1830'da Saray Zaalet kısmı Bakanlığında bir yere terfi ettirildi, 3 Haziran'da asaleti Kabul edildi, yıllık geliri de yedi yüz elli rubleye yükseltildi. 1830 yılı aralık ayında Hetman adlı bitmemiş bir tarihi romanından parçalar yayımlandı. Edebiyat Gazetesi'nde Korkunç

İntikam hikayesinden alınma “Efendi” yazısı bir de “ Çocuklara coğrafya dersi” diye bir makalesi çıkmıştı. Tüm bunlara rağmen Gogol hala rumuz kullanmakta imzasını atmaya bir türlü cesaret edememekteydi.

Gogol bir Puşkin hayranıydı. Petersburg’daki ilk günlerinde cesaretini toplayıp onunla tanışmak için evine kadar gitmiş ama uşak efendisinin gece hiç uyumadığını söyleyip onu geri çevirmişti. “Bütün gece çalışmış olmalı” dedi Gogol. Uşak küçümseyerek cevap Verdi. “Ne münasebet efendim, sabaha kadar arkadaşlarıyla kağıt oynadı.” Amirlerinden Anton Delvig Gogol’ün ikinci idolü olan şair Jukovskiy’in dostuydu, Puşkin’i de tanıyordu. Bu genç memurun edebiyata olan ilgisi karşısında onu Jukovskiy’le tanıştırmaya karar verdi. Şair bu genç yazar adayını sıcak bir ilgiyle karşıladı. Puşkin’in yakın arkadaşı Pletnev’e onu tavsiye edeceğine söz verdi. Gogol daha sonra bu olayı hatırladığında bu tanışmanın kendi için bir dönüm noktası olduğunu yazacaktı.(10 Ocak 1848 tarihli mektup) Pletnev asilzade kızlarının gittiği bir enstitünün müfettişiydi. Jukovskiy’in ricasıyla Gogol’ün küçük sınıftaki kızlara tarih dersi vermesi için yüksek makama bir rapor gönderdi. Gogol 10 Mart 1831’de enstitü’de göreve başladı ve terfi ederek asil müşavir oldu. Gogol çocuklara biraz tarih ve coğrafya dersleri veriyordu ama zamanının çoğunu onlara komik Ukrayna Hikayeleri anlatarak geçiriyordu. Eve dönünce de bu hikayeleri yazmaya devam ediyordu. Pletnev Mayıs sonuna doğru o ara Petersburg’da olan Puşkin’in şerefine bir davet verdi. Gogol o toplantıda saygın birçok kişiyi tanıdı ve Puşkin’i. Artık edebiyat dünyasına kabul edilmişti. ‘Çiftlik Geceleri Masalları’nı tamamladığında hemen bir kopyasını Puşkin’e yolladı. 1831’de ağustos sonuna doğru Puşkin Voyekov’a Gogol’ün yazarlığını övüyordu. Esere hayran kalmıştı. Eylül ayında kitap basıldı. Bu sefer eleştiriler methiyelerle doluydu. 1832 Martında Çiftlik Geceleri’nin ikinci cildi yayınlandı. Gogol artık ünlüydü. Genç Belinskiy Gogol’ü keşfediyordu: ‘ Ne espri! Ne neş’e! ne şiirsellik ve ne denli halk duyguları’(Belinskiy, edebiyata ilişkin düşünceler)

24 Temmuz 1834’de yardımcı profesör ünvanıyla Sen-Petersburg Üniversitesi’nde ortaçağ tarihi dersleri okutmaya başladı. Bu süreç onun için oldukça sıkıntılı geçti. Dersleri sürekli savsaklıyor ve öğrencilerin alay konusu oluyordu. Bununla birlikte edebiyata giderek daha

fazla zaman ayırmaya başladı. 1834 ocak ayında iki cilt halinde Arabeskler eserini yayımladı. Aynı yılın mart ayında iki ciltlik bir başka yapıt 'Mirgorod' kitapçılarının vitrinindeydi. Arabeskler'in başarısızlığına morali bozuldu. Petersburg'u bir süreliğine terk etmek niyetindeydi ama bir konuya ihtiyacı vardı. Kafasındaki ideal romana uygun bir konu. O aralar Puşkin'in laf arasında söylediği bir konuya kafası takıldı. Bu dolandırıcılık hikayesi çok hoşuna gitti. Bu ölü köle alışverişi üzerinden devleti aldatma fikri hem entrikalarla dolu bir yolculuğu hem de mistik bir gizemi içinde barındırıyordu. Başlığı bile hazır: 'Ölü Canlar'. Ama bu hemencecik yazılabilecek bir şey değildi, ayrıca Gogol bir komedi yazmak istiyordu. 23 Ekim 1835'de Puşkin'le bir kez daha buluştular. Ozan bu sefer oldukça sıkıntılıydı. Karısını kıskanmakta ve saray balolarına katılmaktan bıkmış bir haldeydi. Ama Gogol Puşkin'le bu konulara hiç girmezdi, sadece edebiyat üzerine sohbet ederdi. Sonunda cesaretini topladı ve ondan bir komedi konusu istedi. Ozan cep defterinden birkaç satır okudu: *'Krispin bir fuar için bir başkente gelir, kendini vali sanırlar zaten vali budalanın biridir. Valinin karısı ona süslenip püslenecektir, oysa Krispin valinin kızıyla nişanlanacaktır.'*(Troyat, 2000, s.137) Gogol sonunda aradığı komedinin konusunu bulmuştu. Heyacanla koşuşturarak oradan ayrıldı. Daha sonra Puşkin bu olayla ilgili şöyle diyecektir: 'Bu küçük Ukraynalı'dan korkulur. Beni öyle ustalıklarla soydu ki, onu kovamadım.'(Annenkov Edebiyat Hatıraları) Gogol 4 Aralık 1835'de komediyi tamamladı. 18 Ocak'ta Jukovskiy'in evinde aralarında Puşkin'in de bulunduğu bir dost toplantısında eseri okur. Herkesi gülmekten kırıp geçirdi.

Sansür kurulunun onayından sonra hemen oyuncularla provalara başlandı. Ama asıl zor süreç oyuncularlaydı, çoğu oyunu düzeysiz buldu ve inanmadı. Hepsi aşırı yapmacıklığa kaçıyor; kendilerini gösterme derdindeydiler. Provalar ilerledikçe Gogol daha da paniklemeye başlamıştı. 19 Nisan 1836'da ilk temsil verilecektir ve ortalıkta çarın da geleceği dedikoduları yayılır. Sahiden de imparator locasına girer, tüm Petersburg sosyetesini oradadır. Gogol mide krampları içinde müfettişi sahneye koymaktan pişman bir halde temsili beklemektedir. Perde açılır, oyuncular sahneye girer ve yazarın tüm öğütlerini unutmış gibi yapmacıklığa bürünürler. Salondaki etki daha da korkurucuydu. Ucuz yerlerdeki çok eğleniyorlardı, parterler ve localar ise sessizliğe bürünmüştü. Sahnede taşra memurlarıyla dalga geçilirken kendilerini hakarete uğramış hissediyorlar ama dönüp

imparatorun kahkaha ve alkışlarını gördükçe bir şey diyemiyorlardı. Zaten oyunda sansür kurulundan imparatorun arzusuyla geçmişti, çünkü o Puşkin'in güzel karısını asla kıramazdı. Oyun bitti selama çıkıldı, oyuncular yazarı sahneye çağırdılar ama o çoktan kaçıp gitmişti. Herşeyin unutulmasını ve oyunun hiç seyirci bulamamasını diliyordu ama günler geçtikçe biletler kapış kapış satılıyor her yerde 'Müfettiş' tartışılıyordu. Tutucular onu düzeni yıkmakla suçlarken, liberaller Çar rejiminin anlamsız yasalarını korkusuzca gözler önüne serdiği için onu övüyorlardı. Oysa Gogol ne yönetimi eleştirmek ne de Rus Seçkinleri'ni küçük düşürmek istemişti. Politik bir amacı yoktu. Sadece ahlaki yozlaşmaya dikkat çekmek istemişti. Onun asıl niyeti insanları güldürmekti. Ama yapmaya çalıştığı hiçbir şey anlaşılmamıştı ve tahmin edebileceğinden de çok düşman kazanmıştı. Tek çare kaçmaktı: Petersburg'u terk etmek.

Arkadaşı Danilevskiy'le Hamburg'a geldi. Oradan Bremen'e uğrar kısa molalarla Frankfurt'tan Baden-Baden'e geçtiler. Burada üç haftadan fazla kaldı, ama yine yer değiştirme hastalığına tutularak İsviçre'ye gittiler. Bern, Bale, Lozan onu pek etkilemedi. Cenevre'de ise bir süre konakladı. Burada biraz Fransızca bilgisini bile genişletti. Ekim ayı geldiğinde İsviçre bir hayli soğumuştur. Monoton geçen günler içinde tekrar edebiyatla uğraşmaya başladı. Artık kafasında tek bir düşünce vardı: Ölü Canlar'ı yazmak. Danilyevski ise Paris'teydi ve arkadaşını oraya davet ediyordu. Paris'te Gogol'ü en çok etkileyen Fransız mutfağıydı. Yemeye çok düşkündü. Ama sağlığı elverişli değildi, aşırı yemekler midasını bozuyordu. Ağrılarını kafasında daha da büyütüyordu. Doktorlara başvuruyor ağrılarını dindirecek türlü haplar kullanıyor, biraz iyileşme belirtisi gösterince de lokantalara koşuyordu. Fransa'da çalkantılı günler yaşıyordu. Monarşi çatırdamakta, her yerde Cumhuriyet lafları edilmekteydi. Bu sesler Gogol'ü çıldırtmaktaydı. Gogol her gün Latin mahallesine gidip orada Fransızcasını ilerletiyor ama aklındaki İtalya seyahatini düşünerek bir yandan İtalyanca da öğreniyordu. Birden korkunç bir haberle sarsıldı. Puşkin düelloda öldürülmüştü. Karısının namusunu temizlemek için dövüşmeye gittiği söylentisi yayılıyordu. Ama bunlar Gogol'ü ilgilendirmiyordu. Artık Puşkinsiz bir dünyadaydı. Danilyevskiy'e şöyle demişti: 'Bilirsin annemi ne çok severim, ama kaybetseydim şimdikinden fazla üzülmecektim.'

Fransa'yı terk etme zamanı gelmişti. İtalya'ya gidecek, orada konusunu Puşkin'den aldığı eseri tamamlayacaktı. Bunu Puşkin için yapmalıydı.

“ Başlamış olduğum o büyük esere devam etmeliyim... Puşkin'e karşı yemin etmiştim zaten fikir de ona aitti. Bu eser benim için kutsal bir vasiyettir...”(18-6 nisan 1837/mektup)

Gogol Roma'ya hayran kaldı. Bu şehir onu her şeyiyle etkiliyordu. Tarihi kalıntılarda geziniyor, Raphael tablolarına dalarak kendinden geçiyordu. Burada Pagan ve Hristiyan çağları arasında bir harabe köprüde zaman durmuştu. Batık bir medeniyetten kalma bir ölümsüz bir Tanrı gibi yaşadığı çağın üstüne yükseliyor, her şeyden önemlisi kendini yaşadığı çağdan soyutlayabiliyordu. Burada şimdiyi çalkalayan devrim düşüncesinden kaçabileceği bir girdap bulmuş ve kendini iki büyük dünya idealinin mutlak bir monarşi ile kutsal dinin büyük buluşmasının gerçekleştiği o mutlu çağda duyumsuyabiliyordu. Bu görkem gözünü öylesine boyamıştıki İtalya'nın Avusturya egemenliğine karşı isyanının farkında bile değildi. Liberalizm tartışmalarının, devlete karşı isyan fikirlerinin burada sadece dar bir entellektüel çevre arasında kaldığını zannediyordu. O burada bu donmuş çağda büyük idealini Büyük Rusya'yı, kutsal monarşiyi görüyordu. Roma, büyük ideal, Augustinus'un Tanrı Sitesi, ölüydü ama bu ölüm onun ruhunu özgür bırakmış, zamanın akıntısının yüzeyine çıkarıp onu ölümsüz kılmış, yeniden doğmak için bekliyordu. Ölü Canlar ancak burada bu medeniyetin küllerinin arasından canlanabilir ve Rusya'ya büyüklüğünü gösterebilirdi. Ancak o zaman Rusya Avrupa'daki bu ilerleme hastalığından kurtarabilirdi kendini. Gogol çocukluğundaki o narsist duyguyu duyumsuyordu. Evin Küçük Tanrısı, şimdi yoldan çıkma tehlikesiyle yüz yüze olan Rusya'nın yolunu bulmasına katkıda bulunacak bir azizdi. Yapması gereken tek şey kutsal görevini yerine getirmektir. 'Ölü canlar'ı tamamlamalı, kelimeler sayfaları tutuşturmalı, ve o ellerinde alevlenecek bu meşaleyle Rusya'ya, yurduna dönmeliydi.

17 Eylül 1839'da elinde 'Ölü Canlar'ın nüshalarıyla Rusya'ya doğru yola çıktı, ama eser henüz tamamlanmamıştı. Kısa bir süre Moskova'da kaldı. Orada Aksakov'ların evinde kaldı. Orada bir toplantıda Ölü Canlar eserinden bir bölüm okudu. Herkes o kadar

etkilenmişti ki! Puşkin'den boşalan yeri dolduracak bir büyük yazarın son yapıtından küçük bir bölümü ilk dinleyen ayrıcalıklı bir topluluğun üyeleri olarak gurur doluydular. Aksakov odada bir aşağı bir yukarı yürümekte, arada Gogol'ün önünde durup onun elini sıkarak topluluğa döndükten sonra, ‚deha, deha’ diyerek Gogol'ü işaret etmekteydi. Oradan Petersburg'a geçerek annesi ve kız kardeşleriyle buluştu. Uzun süredir birbirlerini görmüyorlardı. Paskalya'yı birlikte geçirdikten sonra 27 Nisan'da ailesini yolcu etti. 18 Mayıs 1840'a kadar Rusya'da kaldı. Artık dostları arasında el üstünde tutuluyor ve ona inanıyorlardı ki Gogol artık gönül rahatlığıyla onlardan para dilenebilirdi. Zaten doğrusu da buydu. O kendini Rusya'ya adanmıştı ya da tüm Rusya ona borçluydu. Gerçi uzun süredir bir çoğundan para istemiş ‚Ölü Canlar'ı tamamladığında satıştan gelecek gelirle borçlarını kapatmayı vaadetmişti. Ama şimdi bunları düşünmenin sırası değildi. Önce kitabı bitirmeliydi, bunun için de geri İtalya'ya döndü.

Ölü Canlar'ı tamamlayıp Rusya'ya döndüğünde bir hayli borç içindeydi. Ona yardımda bulunmuş tüm dostları ondan şimdi bu yardımların karşılığını beklemekteydiler. Herkes eserin parçalarının bir kısmının kendi dergilerinde yayımlanmasını istiyordu. Ama bu fikir Gogol'ü çıldırtmaktaydı. Böylesine büyük bir eser ancak bir bütün halinde ciltli bir kitap halinde halka sunulmalıydı. Bu istekleri kendine saygısızlık olarak görüyordu. O zaman da başka isteklerle kapısını çalıyorlar, kendi dergileri için makale ya da hikaye yazmasını istiyorlardı. Üstelik her biri farklı dünya görüşlerine inandıklarından birbirleriyle olan rekabetleri hasımlık derecesine varmıştı. Hepsi de Gogol'ü kendi yanlarına çekmek niyetindeydi. Gogol ise bu fikirlerin hiçbiriyle ilgilenmiyordu. Para için dergiye yazı yazma fikri ona hakaret gibi geliyordu. Bu sanata bir ihanetti. Aslında hepsine umut dağıtıp onları kullanıyordu. Dolayısıyla giderek ilişkileri bozulmaya başlamıştı. Bunun yanında bir de kitabın basımı için sansürcüleri ikna etmek gerekiyordu. Hatta önce kitabın yayımlanmasına müsaade çıkmadı. Gogol tüm bunlarla mücadele ederken kitabın borçlarını kapatamama ihtimalinden ürküyordu. Sonunda 1842 yılında Moskova Haberleri dergisindeki bir ilan kitabın on ruble elli kapağa satışa sunulduğunu haber veriyordu. 5 Haziran 1842'de Gogol çoktan bavullarını toplamıştı bile. Eserinin ikinci cildini yazmak üzere Rusya'yı yine terk ediyordu.

Bundan sonra Gogol'un çevresiyle ilişkileri daha da bozuldu. Durmadan masraflarını karşılayabilmek için borç istiyordu. Sağlığı da daha kötüye gidiyordu. Sinirleri günden güne bozuluyordu. Sıcak su banyoları fayda etmiyordu. Hepsinden önemlisi eserin ikinci cildini bir türlü yazamıyordu. Yazdıklarını okudukça bunlardan bir türlü tatmin olmuyordu. Eser bir türlü o büyük idealini yansıtamıyordu. Oysa o ne liberal ne de slavcıydı. Tek çaresi kalmıştı; yazdığı nüshaları yok etmek. 1845 yılının sakin bir gününde el yazılarının hepsini ateşe attı. Bu arada Gogol yavaş yavaş uluslararası bir üne kavuşuyordu, yazdıkları yabancı dillere çevriliyordu. Gogol ,Ölü Canlar'ın Almanca'ya çevrildiğini duyunca bundan hiç hoşnut olmadı. 1847 yılında uzun süredir istediği bir şey gerçekleşti ve dostlarına yazdığı mektuplar toplanarak bir kitap haline getirildi. Ama bu mektuplar Gogol'un tüm yönlerini ortaya dökmüş oldu. Herkes onu bir diğer siyasi gruba dahil sayıyordu oysa şimdi o bir gericiydi. Liberallere göre o çağa aykırı biriydi. Tutucular içinse dünyanın büyüklerine görevlerini daha iyi yolda yapmaları konusunda öğüt vermek onun haddine değildi. Herkes Gogol'un üstüne geliyordu. Bu dönemde okurların karşısında kendini haklı çıkarmak için „Bir Yazar'ın İtiraflarını“ kaleme aldı. Ancak kavgaların büyümesinden korkup yayımlamaktan vazgeçti. Yine aynı zamanda „Dinse Törenler Üstüne Düşünceler“ adlı eserini tamamladı. Niyeti eseri okuyanların dini ayinlerin değişik safhalarını anlamalarına yardımcı olmaktı. Ama bu eseri de yayımlamaya bir türlü karar veremiyordu. Ancak Ölü Canlar'ı tamamlamak için ilham bir türlü gelmiyordu, bunun Tanrı'nın bir uyarısı olduğunu düşündü. Kudüs'e gitmeli Tanrı'nın sevgisini geri kazanmalıydı. Bağışlandığında, ilhama gelip yazabileceğinden emindi. Ama Kudüs'te onun bu yalnızlığını dindiremedi. Kendi dindarlığını sorgulamaya başlamıştı. İçinde bir şeytan olabileceğinden korkuyordu. Sanki içten içe Çiçikov'a benziyordu. Ölü Canlar'ın ölümsüz şeytanına.

Kudüs'ten Kiev'e geçtikten sonra, 12 Eylül 1848'de Moskova'ya döndü. Burada küsüp kavga ettiği, sonra da barıştığı sadık dostu Aksakov'u ziyaret etti. Ama çok kalmaz ve Sen-Petersburg'un yolunu tutar. Burada aralarında Gonçarov'un da bulunduğu bir genç yazarlar topluluğuyla bile buluştu. Ama bu gençlerin yazarla kaynaşabildiği pek söylenemez. Onur konuğu, toplantıya yarım saat geç kalmasının yanı sıra, bu gençlerin yazdıkları üzerine

yorum yapıyor ancak hiçbirini okumadığı her halinden belli oluyordu. Gogol için en iyisi Moskova'ya geri dönmektir. Zaten Kont Tolstoy ona, dindar bir çevre içinde süresiz bir konukluk teklif ediyordu. Ancak Ölü Canlar istediği gibi gitmiyordu. Son bir seyahate çıkmaya karar verdi. Bu sefer tüm Rusya'yı dolaşacaktı. 6 Temmuz 1849'da yola koyuldu. Elindeki koca deri çantanın içinde Ölü Canlar'ın ikinci kısmı vardı ve yolculuk boyunca elinden bırakmadı. Gogol'ün sağlığı giderek bozuluyordu. Hep midesindeki ağrılardan şikayetçiydi. Sinirleri de çok bozuktur. Geziden sonra yazı Moskova'da Şevirevler'in yazlık villasında geçirmeye karar vermişti. Zavallılar saygı duydukları bu yazarın isteğini geri çeviremediler. İşler orada Gogol için fena da gitmedi. Akşamları Şevirev'e aralarında gizli kalmak koşuluyla eserden parçalar bile okuyordu. Şevirev bu ikinci cildin birinciden çok daha iyi olduğunu düşünüyor ama yazarın kuşkularına bir türlü anlam veremiyordu. Bir süre sonra yine yer değiştirme hastalığına tutuldu. Sırasıyla aktör Şcepkin ve Aksakov'da bir kaç gün konakladıktan sonra Kont Tolstoy'un yanına döndü. Gogol'ün sağlığı iyice bozulmuştu. Akli sağlıklı değildi. Ölümü düşündükçe iyice dindarlaşmıştı. İblise göğüs germek amacıyla başladığı açlık grevi bedenini çok zayıf düşürmüştü. Bu dönemde Ölü Canlar'ın ikinci cildinin tüm nüshalarını yaktı. Bu oruç beyninin kansız kalmasına yol açtı. Doktorlar üzerinde yanlış tedavi uyguladılar. Organizmasını güçlendirmek yerine akıl sağlığını sağaltmaya çalışıyorlardı. Her gün onu sıcak su banyosuna yatırıyorlar, başına soğuk su tatbik ediyorlardı. Kendinden geçtiğinde burnuna yarım düzine sülük ilştiriyorlardı. Gogol onlara kendini rahat bırakmaları için yalvarıyorlardı. Bu tedaviler onu daha da güçsüz düşürdü. 1852 Martı'nın dördüncü günü Nikolay Vasilyevic Gogol, nerdeyse kırk üç yaşında öldü. Ne tesadüftür ki hayatının son döneminde Bir Deli'nin Hatıra Defteri hikayesindeki Poprişçevle aynı kaderi paylaşıyordu.

3. DÖNEM VE EDEBİYAT

Bu dönemde Rusya'da toplumsal sınıflar birbirleriyle kesin çizgilerle ayrılıyorlardı. Monarşik bir iktidar, geniş bir toprak aristokrasisi; tembel, savsak bir bürokrasi; zır cahil bir ruhban ve yoksul, sefil, batıl inançlara bağlı bir halk. Devlet bir kaç soylu aileye ve yabancı kapitalistlere bağımlı haldeydi. Gelişmiş bir burjuva sınıfı yoktu. Taşınır servet alabildiğine sınırlıydı. Ulaşım yollarının azlığı ve para kıtlığı ticareti olumsuz etkilemekteydi. Toplumdaki yerleşik düzen ve gelenekler gelişmiş batı ülkelerindeki liberal kapitalizmin gelişimini olanaksız kılıyordu. Aslında Rusya'da bir aydınlanma hareketinin sözü edilecekse bu 18. yüzyılda Katerina Dönemi'nde bizzat kraliçenin baskısıyla olmuştu. Devlet güçlenebilmek ve sömürge yarışında batılı devletlerle mücadele edebilmek için toplumun kültürel düzeyinin yükseltilmesi gerektiğinin farkındaydılar. Bunun için bir aydınlanmış monarka ve eğitilmiş bir bürokrasiye ihtiyaç vardı. Ancak tepeden inme yapılan reformlar Fransız Devrimi'nin de etkisiyle devletin kendini rahatsız etmeye de başlamıştı. Cumhuriyet fikri tüm bir aydınlanmış eski toprak sahibi bürokratların dillerinde dedikoduydu. Öte yandan toprak aristokrasisi, serfliğin kaldırılması gibi kendi mülkiyet hakları ve ekonomik çıkarlarına aykırı olan liberal fikirlerden nefret ediyorlardı. Yine ruhban batı tanrıtanımazlığından oldukça çekinmekteydi. Ama yine de Katerina'nın başlattığı yol geri dönüşü olmayan bir yoldu. Bürokrasinin kurulması soyluları topraktan kopartıyor, hiç uğramadıkları bir köyde toprağı ve köleleri olan memur asilzadeler birikiyordu. Bunların aynı zamanda Petersburg yaşamının ihtişamıyla gözleri boyanıyor atalarından kalma geleneklerini tümenden unutuyorlardı. İşte o dönem Rus entelijensyası bu küçük soylu grup arasından çıktı. 19. yüzyılın ilk yarısında bu insanları başlıca iki grupta toplamak mümkün. Bunlardan biri ,Batıcılar' diğerleri ise ,Slavseverler'dir. Ayrıldıkları temel felsefi sorun kişilik ideası idi. Slavseverler Rusya'nın Avrupa'dan ayrı bir geçmişi olmasını olumlu bir artı olarak görüyorlardı. Çünkü onlara göre Avrupa üç ayaktan meydana gelmekteydi. Klasik Roma mirası, Roma'yı yıkan Barbar kabileler ve Hristiyanlık. Eski Roma onlara göre katıksız bir aklın 'rasyonalizmin' simgesiydi. Bu toplumu oluşturan rasyonel bireyler kendi çıkarlarından başka bir şey düşünmezlerdi. Onlarda Rus Halkı'nın birbiriyle olan dayanışması yoktu. Bu pagan rasyoanlizmi Batı Avrupa'daki karışıklığın

temelinde yatmaktaydı. Rusya ise saf Hristiyan ilkelerin üzerine kurulmuştu. Onlara göre Avrupa özgülsüz birlikle birliksiz özgürlüğün tarihiydi. Özgürlüksüz birlik Papalık'ın mutlakçı hükümlanlığıydı. Dindeki sevgi bağlarının yerine kurumsallaşmış bir iktidarı yerleştirmişti. Birliksiz özgürlük ise bu kilise iktidarına karşı bir tepki olarak gelişmişti ve protestanlıkta dile geldi. İnsanları putlaştıran bireyci ve devrimci fikirlerin gelişmesinin altında onlara göre toplumdaki sevgi bağlarının ve güven duygusunun yitirilmesinin yattığını bunun sonucunda da toplumu birbirine bağlayan şeyin ruhtan yoksun salt bir mantık sözleşmesi olduğunu düşünüyordular. Bu yeni dünya düzeninin Tanrısı endüstriydi. İnsanların sınıflar düzenini o çiziyor, soyunu o saptıyor, bir savaştırıp bir barıştıyor, devlet düzeneğinin altında yine o bulunuyordu. Slavseverler buna karşılık Petro reformlarından önceki dönemlerin sadeliğini yüceltiyorlardı. Eski Rusya'da temel toplumsal birim kökleriyle bağlarını yitirmiş bireyler değil köy komünüydü. Toplulukları mir denen yaşlılar kurulu yönetiyordu. Birliklerini sağlayan yasalar değil, bir ortak inançlar bağıydı. Ortak toprağa, aynı göreneklere sahiptiler. Ancak bu biçim bir merkezi hükümeti de dışlamıyordu. Slavseverler'e göre özgürlük cumhuriyetteki siyasal özgürlük değil, politikadan özgürlük yani inancın ve geleniğın üzerine kurulu devletin asla müdahale edemeyeceği bir ahlak alanında kişinin yaşama hakkıydı. Onlara göre Petro Reformları Rusya'nın tabakasıyla avam halk arasındaki bağları koparmıştı. Bu çatlağın sonucu batılı yaşam biçimini benimsemiş sosyeteydi. Halk sağlam geleneklerini korurken sosyete modanın kaptislerine boyun eğdi. Diğer tarafta Batıcılar'ın düşünceleri aslında birbirlerinden farklılıklar göstermekteydi ama batıcılık bir anlamda Slavsever karşıtı olarak kullanıldığından aynı grupta toplanmaktaydılar. Kendi aralarında demokratikler ve liberaller şeklinde iki ayrı eğilimden söz etmek mümkün. Gerçi tartışmaların kızıştığı 1840'larda bu ayırım henüz belirgin değildi, radikal demokratların halkın çıkarlarını temsil ettiği, liberallerin soyluların konumlarını sarsmayacak ılımlı reformları desteklemeye başladıkları 1860'a kadar da ortaya çıktığı pek söylenemez. Başlangıçta daha çok dine karşı tutumlarında farklılıklar gözüküyordu. Liberaller tanrıtanımazlığa karşıydılar. Fransız Devrimi konusunda da düşünceler bir değildi. Liberallerden Granovski Jakobenler'i suçlarken Belinski onları takdir ediyordu. Sanat konusunda da görüşler ayrılıyordu. Liberaller sanat için sanat fikrindeyken Belinski önderliğindeki demokratlar sanatın

toplumsal amaçlara hizmet ettiğini düşünüyorlardı. Onları etkileyen en önemli düşünce sistemi Hegelcilik oldu. Bu felsefe kişinin her şeyden önce ya içinde yaşanan gerçekliğe bilinçli bir uyarlanma ya da onu değiştirme çabasıyla, yabancılaşmasını aşmasını sağlayan bir yeniden bütünlenme felsefesiydi. Stankevic felsefenin eyleme dönüştürülmesi önermesini sunmuştu bile. Devrimsel bir dinamik akıllarda dolanıyordu. Batı etkisinin Rusya'nın çağdaşlaşması üstünde oynadığı rolün farkındaydılar, ama Avrupa'da da eleştiri konusu olmaya başlayan kapitalist sistemi olduğu gibi benimsediklerini göstermiyordu. Aynı zamanda batıda dolaşan sosyalizm fikirlerinden bir parça haberdardılar. Burjuva demokrasisiyle burjuva sınıfının ayrımını yapmışlar ve bu konuda farklı görüşler vardı.

1830 ve 40'ların felsefi solu içinde en önde gelen kişinin Vissaryon Belinski olduğu kuşku götürmez. Bir taşra doktorunun oğluydu ve haksız bir şekilde yazdığı trajedi oyunundaki serfliğe karşı içerik yüzünden Moskova Üniversitesi'nden atıldı. Edebiyata ilgisi çok fazlaydı. Schiller trajedilerindeki kahramanların isyankarlıklarından büyülenmişti. Toplumsal adaletsizliğe tepkisi yüzünden eyleme ve protestoya iten bir felsefenin ihtiyacını duyuyordu. Sıkı bir değişim yanlısıydı. 1837'de Hegelcilik'in etkisine girdiğinde düşünceleri değişmeye başladı. Toplumsal gerçekliğin ,aklı' Mutlak'ın devinimini yöneten yasaydı. Bireyin öznel savları bu yasayı etkilemiyordu. Tarihsel akıla başkaldırma akıl dışı kavramlarca harekete geçiriliyordu. ,Özgürlük bir şey yapabilme izni değil; zorunluluğun yasalarına uygun davranmaktır.' düşüncesini benimsedi. Ancak zamanla bu rasyonel gerçekliğin kendi için ulaşılmaz olduğu sonucuna vardı. 1840-41 yıllarında derin bir içselleşme sürecinden geçti. Kafasını kurcalayan eğer gerçekleşen her şey bir mutlak tarihsel yasaya göreyse ve buna karşı durmak mümkün değilse yaşamın ve tarihin tüm kurbanları nasıl açıklanacaktı. Bu bireyin kabullenemeyeceği bir şeydi. Şimdi bu yeni felsefesine dayanaklar bulmalıydı. Eleştiri yazılarına halkın gösterdiği yoğun ilgi moralini düzeltip yalnızlığını unutmaya yardımcı oldu. Tarihe duyduğu güveni tekrar kazanmasını sağladı. Artık inandığı var olan her şeyin tarihsel açıdan bakıldığında haklı olduğu biçiminde bir inanç değil, tarihsel gelişmenin 'genel olarak' rasyonelliğine duyulan bir inançtı. Belinski'ye göre tarihin özü, aklın hareketiydi. Akıl artık bireyin her bakımdan kurtuluşunu da gerektiriyordu. Fikirlerinin değişmesi Fransız Devrimi ve düşünürlerine

bakışını da değiştiriyordu. Belinski artık mutlak akıla karşı gerçek yaşayan bireyi savunuyordu. Ama Belinski'yi 19 yuzyıl Rus duişun duniyasında asıl çok önemli kılan onun edebiyat eleştirileridir. O Rusya'nın kendi ulusal bir edebiyatı olmadığını söylemeye cesaret etmiş ilk kişiydi. Ona göre Rus edebiyatındaki herhangi bir değer taşıyan yazı varlığını Batılılaşmaya borçluydu. Slavseverler yerli kültür köklerini küçümsemekle onu eleştirdiler. O, Slavseverler'in bu 'folk-mania'cılığından tiksiniyor, halk Őiirinin insanın her Şeyin duru olduğu bir zamanda, aklını zorlayan baskıcı ya da yanıtlanması zor hiçbir duişuncenin olmadığı bir zamanda doğa tutkusuyla yazılmış Őeyler olduğuna inanıyordu. Bu Şekilde bakıldıklarında muhakkak bir değer taşıymaktaydılar ama asla bir ulusal edebiyatın oluşmasına temel oluşturamazlardı. Zaten o bir ulusun doğal, doğaya yakın erkil durumuna halk der, ulusun tarihsel gelişimin rasyonel bir sonucu olduğunu söylerdi. Petro ncesi dönemde halkın inanç ve grenekle biribirine bağlı olmasına karşın bu durumun Slavseverler'in tezlerinin tersine toplumun dinamik bir Şekilde toplumsal değişim geçirmesini engellediğini duişünmekteydi. Ulus olmak için bu durağanlaştırıcı toplumun kabuğunu kırmak gerekmektedir. Slavseverler'in değindiği Sosyete ve halk arasındaki derin uçurumun ancak uygarlık düzeyinin yükselmesiyle kapanabileceğini söyledi. Doğru olanın sosyeteyi baskı ile halk düzeyine indirgemek değil halkı o düzeye yükseltmekti. Bunun yanında ne kadar Eski Rusya'yı eleştirse de ulusal bir edebiyatın yaratılması için vargücüyle çalıştı. Her Şey bir yana, Puşkin'in gerçekten tam bir değerlendirilişini ve onun Modern Rus edebiyatındaki merkezi ve nc rolünün belirlenişini Belinski vurgulamıştır. Ona göre yeni Rus edebiyatı Puşkin'le başlar. Yine Lermantov'a Rus edebiyatındaki yeri kazandıran Belinski olmuştur. Daha Puşkin yaşıyorken Rus edebiyatında yeni bir dönemin modern gerçekçilik döneminin başladığını Belinski fark etmişti. Yani Gogol Dönemi.

3.1 GOGOL'N TARZI

Belinski'ye göre Gogol ve onun gerçekçiliği demokratik devrimci mücadelenin mutlakiyet ve feodalizme karşı en yoğun olduğu zamana rastlıyordu. Ona göre Gogol gerçekçiliğinin büyük toplumsal ve politik nemi, Gogol'n zamanının toplumsal gerçekliklerini acımasız bir Şekilde sergileyişindeydi. Ama bu Gogol'n yazısında dışarıdan bir zorlama, biçimsel

salt kurgusal yabancı öğelerin esere sokmasıyla gerçekleşmez. Feodalizm, mutlakiyet ve zorbalık herkesin yaşamını o kadar korkunç ve gayriinsani yapmıştır ki, günlük yaşamın doğru biçiminde yeniden yaratılması kendiliğinden bu etkiye ulaşıyordu. Gogol günlük yaşamın fotoğrafını çekmeye kalkmazdı. Gerçekliğin en yoğun ifade biçimlerini ayıklar ve bunları sanatlıca betimlerdi. Macar edebiyat eleştirmeni György Lukacs, Gogol’ün gerçekçi tablolarında okuyanın kendi yaşamının gizli hakikatlerinin anlamı ya da bir diğer ifadeyle anlamsızlığını fark edeceğini ve bunun onu dehşete düşüreceğini söyler ve ekler (Lukacs, 1977, s. 150) , “...*(o) bu şeylerin örüntüsünü dıştan birtakım araçlarla kaldıran bir yazar değildir – hayır, korkunç hakikat, büyük bir gerçekçinin artistik aracılığıyla kendini ortaya koymaktadır.* „ Her şey kendi varlığının bir doğal sonucu gibidir. Belinski Müfettiş üstüne bir eleştirisinde, oyundaki kaymakamın ahlaksız bir adam sayılamayacağını, tersine ahlak dışı eylemlerinin kendi gelişimi ve kavrayış tarzının doğal sonuçları olduğunu belirtir. Gogol kendini sanki eserden soyutlar; karakterlerin kendi kaderlerini çizmelerine izin verir, öyleki karakterler yaşar ve Gogol bile onları hayretle izler. Yazdığı her eserden sonra eserlerin kendi dünya görüşüyle çelişmeleri ve yazarın her seferinde yanlış anlaşıldığını düşünerek herkesten kaçma isteği, kendi yalnızlığına çekilip her şeyi unutmaya çalışması, dahası yazdıklarından soğuması bu katkısız gerçekçiliğin bir sonucudur. Bu soğuk gerçekçilik bir fantastik olaylar zincirine dönüşür. Bazen her şey kötü bir rüyanın içindeymiş hissi uyandırır. Rus toplumunun tüm hurafeleri bir korku atmosferi yaratırken yazarın alay etme arzusu Henri Troyat’ın deyimiyle karanlıktan gelen bir kahkahaya benzer. (Troyat, 2000, s.149) “ *Tüm bunlar eserde şen şakrak tatlı şekilde sürer gider. Ağzınıza götürdüğünüz kaba bir yemektir sanki o. Ama gülme sona erince geriye keder ve görülmemiş bir iç sıkıntısı kalır.* „

3.2 GOGOL VE BURUN

Gogol Mariya Balabin’e 1838 yılının Nisan ayında Roma’dayken bir mektup yazmıştı. (Troyat, 2000, s.185):

Burada ben, ruhumun vatanını buldum... Doğmadan önceki vatanıma tekrar kavuştum. Her nefesinin uçuşarak burun deliklerimin içine doluyor!.. Vallahi kimi zaman bir burun olmak, sadece bir burun şekline girmek istiyorum... Artık ne gözlerim, ne kulaklarım ne kollarım ne de bacaklarım olsun istiyorum... Sadece kocaman delikli,

kova gibi bir burnum olsun, o mis gibi baharı alabildiğince çekebilene sadece bir burnumun olmasını istiyorum.

Gogol'de burun saplantı halini almıştır. Nabokov Gogol biyografisinde burnun yazar için hikayelerinin laytmotifi olduğunu söyler: “ *Burunlar sümkürürken trompet sesi çıkarır, burunlar akar, burunlar kaşınır, burunlar sevgiyle ya da kaba bir biçimde muncıklanır.* „ Kokuları, hapşırmaları, horlamaları Gogol kadar iyi tasfir eden bir başka yazar yoktur. Gogol kendi burnuna hayrandır. O kadar uzundur ki sanki kendi yüzüne ait değildir. Uca doğru sivrileşerek aşağı doğru bükülür.

25 Mart günü Petersburg'da berber Ivan Yakovlevic burnuna gelen ekmek kokusuyla uyanır. Karısı pişmiş ekmekleri henüz fırından çıkarmaktadır, sofraya oturur karısının verdiği ekmeği bıçakla keser, gözüne sert bir şey çarpar. Ne olduğunu anlayınca dehşete düşer. Bu kesik bir burundur. Hem de kendine tanıdık gelen bir burun. Üstüne karısı adamı azarlar, onu birinin burnunu kesmekle suçlar ve hemen ondan kurtulmasını ister. Adamcağız düşündükçe çıldırarak gibi olur. Polislerin evine gelip burnu arayacaklarından şüphelenmektedir. Hızla evden çıkar ve burnu nehre atar. Ama bir polis ondan şüphelenir ve onu sorguya çeker sonra sanki bir kabusun sonu gibi hikayenin ilk bölümü sona erer.

Hikaye de Gogol durmadan koku imgesinden yararlanır. Kokular çağrışım zincirleri halinde birbirlerini kovalayarak hikayede akışı sağlar. Ivan Yakovlevic'in tasvirini yaparken bile traş ettiği müşterilerin berberin kokan ellerinden rahatsız olduğu vurgusunu yapar. Bu tam da hikayede komik bir atmosfer yaratır ama bu komikliğe bir suçluluk duygusu eşlik eder. Okuyucu suçun ayırıcısına varmaz ama onu sezer. Ivan Yakovlevic bir suçlu gibi davranır ve hikayeye bir gerilimle dolu bir arka plan oluşturur. Bu vurgulamadaki yer değiştirme düş sansürü gibidir. Rahatsız edici güdünün kaynağını bilmez onu sadece hissederiz. Hikayedeki tehdit unsuru Freudcu açıklamayla kastrasyon karmaşasını hatırlatır. Tehdit doğrudan erkek cinsel organını hedef alır. Kesilme işlemi kazayla olmuştur. Ekmek bıçakla doğrandığında burun hem de hiç yabancı gelmeyen kesik bir burun bulunur. Hedef burun değildir ama işlem hadım edilmeyele sonuçlanır. İlk tehdit karısından gelir, derhal o şeyin ortadan kaldırılmasını ister, sanki bu ahlaksızca bir olaydır. Ama hadım edilen Ivan

Yakovlevic değil bir başkasıdır kim olduğu bilinmez ama yine de tanıdık gelir. Ekmekleri pişirenin karısı olduğu düşünöldüğünde aynı şey kendi başına da gelebilir. Elinde tuttuğu objeyi daha fazla mıncıklamaması konusunda bir uyarıdır bu. Freud bu konuyu řu şekilde yorumlar(2006, J. D. Nasio, s. 46)

“Anne çocuğu suç nesnesini (mastürbasyon uygulamalarının nesnesi olan penisi) elinden almakla tehdit eder ve genelde tehdidini daha inanılır kılmak için , penisin elinden alınma görevini babaya bırakacağını bildirir. Baba der erkeklik uzvunu kesecek... ,”

Karısı zavallı adamı azarlarken onun yüzünden polise hesap vermek zorunda kalacağını söyler. Polis baba figürünün yerine de düşünölebilir. Aslında kastrasyon karmaşasında tehdit dolaylı olarak anne arzusuna yönelir. Çocuk erkeklik organı ya da annesine karşı cinsel arzuları arasında bir seçim yapmaya zorlanır. Ivan Yakovlevic’in sonunda burnu nehre atması başka kayda değer bir olgudur, çünkü su, çok sık olarak rüyalarda doğum kavramının bir simgeleşmesidir. Biri suya düşer ya da sudan çıkar. Ancak beberin bu hareketi bir polisi şüphelendirir ve sorguda bu durumu nasıl izah edeceğini bilemez. Çok utanmış bir vaziyettedir, bu durumu bir türlü itiraf edemez. Nehir burnu sürükleyip götürür. Doğum bir türlü gerçekleşmez. Karısı mutsuzdur ve adam onu mutlu edememektedir. Ama bunu kimse bilmemelidir. Kesme işleminin düş simgeçiliğinde cinsel ilişki anlamına geldiği düşünöldüğünde başarısız işlem adamın iktidarsızlığını gösterir. Zavallı çiftin çocuğu yoktur. Gogol’un gerçekçiliği bilinçaltının derinliklerine kadar sokulur. Nilolay Vasilyevic Gogol iktidarsızdı.

4. DELİLİĞİN TOPLUMSAL TARİHİ

Foucault kabaca insan faaliyetlerinin alanını dört kategoriye ayırır:

- çalışma veya ekonomik üretim
- cinsellik, aile yani toplumun yeniden üretimi
- dil, söz
- oyunlar ve bayramlar gibi oyunsal faaliyetler

Toplumun içindeki marjinal diye tanımlanan bazı gruplar zaman zaman faaliyetlerin bir kısmından alıkonur ya da nuhaftırlar. Ekonomik üretime dahil olmayan dini görevliler ya da kullandıkları sözlerin farklı simgesel anlamları olan peygamberler gibi. Bütün alanlardan da dışlanan tek kişi “ Delidir ”. Ortaçağ ve Rönesansta deliler toplumun içinde sebestçe dolaşıyorlardı. Hatta köyün delisi köy tarafından korunuyor, besleniyordu. Ancak çok kudurduğunda bir süreliğine şehrin dışında kendi için inşaa edilen bir kulübeye konuyordu. Arap toplumu delilere her zaman hoşgörülüydü. Orta Çağdan rönesansın sonuna aristokratların küçük toplumunda soytarılar vardı. Foucault, soytarıyı deliliğin simgeleştirilmiş biçimi olarak tanımlar. Sorumluluk ve bağlayıcı yasalar altındaki insanların dile getiremedikleri şeyleri söylerlerdi. Shakespeare’in Kral Lear trajedisinde her şeyini kaybetmiş, kızlarının kendine karşı isyanlarına bir türlü inanamayan kral bağırır: “ *Ben Lear değilim herhalde, Lear böyle mi yürür, böyle mi konuşur?... Söyleyin bana kimim ben?* ” Soytarının cevabı Gogol’ün karanlıktan gelen kahkahasına benzer. Komik gerçek trajedinin de en yüksek noktası olur: “ *Lear’in gölgesi* ” Nikolay çocukken Gogoller de Mariya Ivonovna’nın uzak kuzeni Troşçinskiy’in evine giderlerdi. Adamın Roman İvanoviç ve Bartholome adlarında iki soytarısı vardı. Aslında bunlar papazlıktan kovulmuş yarı deli kimselerdi. Küçük Gogol bu evde soytarıları izlemeye bayılırdı. O dönem Rusya’da sanayileşme çok ileri gitmemişti. Kırsalda hala eski feodal gelenekler hüküm sürüyordu. On yedinci yüzyıla kadar Avrupa Tiyatrosu’nda hakikati söyleme izni sadece delinindi çünkü hakikat duyulmak istenmeyecek kadar acıdır. Foucault bu dönemden sonraki delinin sosyal statüsündeki ani değişime sanayi devrimini sebep gösterir.

Kapitalist sanayi başıboş, işsiz grupları kendine bir tehlike olarak görüyordu. Sadece deliler değil, yaşlılar, sakatlar, işsizler, fahişeler inşa edilen büyük boyutlu binalara kapatıldılar. Zamanla diğerleri serbest kaldılar ama deliler bu sefer yeni oluşan akıl hastahanelerine kapatıldı.

(Foucault, 2005, s. 22)

Ortak dil yok; daha doğrusu artık ortak dil yok. On sekinci yüzyılın sonunda deliliğin akıl hastalığı olarak kurulması kesintiye uğramış bir diyalogun sonuçlarını ifade eder, bu durum akıl ile delilik arasındaki ayrılığı sanki varmış gibi koyar ve sabit söz dizimi olmayan, biraz anlaşılmasız biçimde ifade edilen, daha önce delilik ile akıl arasındaki alışverişte kullanılan o eksik kelimelerin bütününi unutulmaya bırakır. Aklın delilik hakkındaki monoloğu olan psikiyatri ancak böyle bir sessizlik üzerine kurulabilirdi.

4.1 AKIL HASTNESİNE DOĞRU

Foucault sağlık kurumlarının oluşmasından önce hastanın bakım yerinin ailenin yanı olduğunu belirtir. Doktor hastasını burada ziyaret eder, aile hastanın iyileşmesi için elbirliği etmiştir. Burası hastanenin soğuk ortamından farklıdır.

Bir hastalığın belirtilerinin düzenliliği, doğal bir düzenin varlığını değil, bir hastalık biçimini belirleyen nedenlerin sürekliliğini gösterir. Uygarlık düzeyi geliştikçe hastalıkların çeşitleri de buna paralel artış göstermiştir. Dolayısıyla özgün bir hastalık her zaman benzer belirtilerle az çok tekrarlanırken, salgın aynı şekilde asla tekrarlanmaz.

(Foucault, 2002, s. 42)

Bulaşıcı olsun ya da olmasın, salgının bir tür tarihsel bireyselliği vardır. Ona karşı daha karmaşık bir gözlem yeteneği kullanmak zorunluluğu buradan gelir. Toplu bir olay olarak, çoklu bir bakış gerektirir.

On sekinci yüzyılda Fransa'da çeşitli kentlerde büyük salgınlar baş gösterdi. Salgına karşı toplu önlemler alınma gerekliliği bir salgın hastalıklar tıbbının oluşmasına yol açtı. Mezarlık ve madenlerin yerlerinin belirlenmesinden cesetlerin mümkün olduğunca yakılmasına kadar et, şarap, ekmeğin satışlarının sıkı denetimi dahil birçok önlemler alındı.

Kiliselerde Pazar ayinlerinde hazırlanan sağlık yönetmelikleri okunuyordu. Bu yönetmelikler o kadar çok tekrarlanıyordu ki çocuklar bile salgından korunma konusunda nelerden sakınmaları gerektiğini öğrenmişti. Ancak salgınla mücadele sıkı denetim ve örgütlenmeyi zorunlu kılıyordu. Ayrıca devlete ağır bir ekonomik faturaya mal oluyordu. 1776 yılında hükümet salgınları önlemek amacıyla sekiz doktordan oluşan bir komisyon kurdu. Bunlardan ikisi haberleşme çalışmalarıyla görevli bir müdür ve taşra doktorlarıyla irtibattan sorumlu olacak bir genel komiser ile altı fakülte doktoruydu. Ancak maliye denetçisinin onları taşraya gönderme ya da rapor isteme gibi üzerlerinde yetkileri vardı. Bu kurul salgını araştırma ve nedenlerini bulma faaliyeti dışında bir de Fakülte'nin doktorlarıyla layık görülen öğrencilere salgınlarla ilgili dersler vereceklerdi. Böylece siyasi yetkililer üzerlerinde denetime sahip olacağı kendi de pratisyenlerin üstünde yetki sahibi ayrıcalıklı bir kurul oluşturarak kendi otoritesine bağlı bir sağlık sisteminin ilk adımını atmıştı. Devrim'le birlikte iki söylence oluştu. Biri uluslaştırılmış bir sağlık örgütü, diğeri de gelişmiş, sorunları kalmamış mükemmel bir toplumda hastalığın ortadan kalkacağı.

(Foucault, 2002, ss. 50-51)

Doktor artık baktığı kişilerden ücret istemek zorunda kalmayacaktır; hastalara yardım parasız ve zorunlu – enkutsal görevlerden biri olarak ulusun verdiği bir hizmet - olacaktır. Doktor bunun sadece aracıdır. Öğrenimi bittiğinde istediği yere değil, ihtiyaca göre kendine verilen yerlere gidecektir.

(...)

Savaşız, yaşayan, güçlü ihtirasları, aylakları olmayan bir ulus bu dertlerle (türlü hastalıklara) hiç karşılaşmayacaktır. Hele de zenginlerin yoksullara yaptığı zulme, kendini kaptırdığı aşırılıklara uğramamış bitir ulus.

Bu ideal doktorun görevini siyasallaştırıyordu. Doktor büyük bir ulus tarafından yalnız sağaltımla değil aynı zamanda hastalığın yaygınlaşacağı olumsuz şartlara sebep olacak kötü hükümetlerle de mücadele etmeliydi. Bu ideal doğrultusunda tıp artık sağaltım tekniklerinin yanında bir de sağlıklı olma normlarını da oluşturuyordu. Yani bir örnek insan imgesi. On dokuncu yüzyıl tıbbı sağlıktan çok normalliğe göre düzenlenmekteydi. Pinel'in zincirlerini kırdığı delilerin yerleştireleceği kliniklerin temelleri atılıyordu.

4.2 ŞİZOFRENİ

Şizofreni ancak ondokuncu yüzyılın sonlarına doğru bilimsel inceleme konusu durumuna gelebildi. Şizofreni kavramına ilk olarak psikodinamik yönden yaklaşan kişi Sigmund Freuddur. Freud içine şizofreni ve paranoyayı da dahil ederek daha geniş anlamda parafreni kavramını kullanmayı denedi. Temel sorunun hastalardaki megalomoni ve ilgilerinin dış dünyadan çekilmesi olarak tanımladı. Bu megalomoni hastanın libidosunu nesneden bene çekerek var oluyordu. Ona göre bene yönelen libido narsizm adı verilebilecek bir tutuma yol açıyordu. Megalomoninin önceden zaten var olan bir durumun zaten büyümesi olduğu olgusunu insanda birincil dediği bir tür narsizmin varlığıyla açıklıyordu. Otoerotik tatminler. Bunlar kendini koruma amacına hizmet eden yaşamsal işlevlerle bağlantılı olarak deneyimleniyorlardı. Bu cinsel içgüdüler başlangıçta ben içgüdülerinin tatminine bağlıken sonra onlardan giderek bağımsızlaşıyorlar ve kendilerine sevgi gösterip koruyan nesneye doğru yöneliyorlardı.(Anne) Bu yönelme benin oluşumunda gerekli bir adımdı. Bundan sonra ikincil narsizm dönemi başlıyordu. Nesne üzerine yapılan yatırımlar bene geri dönüş yapıyorlardı. Bu da özdeşim yoluyla gerçekleşiyordu. Ben libidosu ile nesne libidosu arasında bir karşıtlık söz konusudur. Aşık olma durumu buna iyi bir örnekti. Bu durumda libido, benden nesneye akıyordu. Öznenin bir nesne uğruna kendi kişiliğinin yatırımından vazgeçmesi. Dünyanın sonu parayonası ise bunun tersi olan bir uç örnekti. Ben libidosuna aşırı bir yüklenme kişide ruhsal gerginliğe neden oluyordu. “ *Güçlü bir bencillik hasta olmaya karşı bir savunmadır ama son kertede hasta olmamak için sevmeye başlamamız gerekir.* „ (Freud, 2007, s. 32) Parafrenilerde de megalomoni bene dönmüş libidonun içsel işlenmesini sağlıyordu ancak yetersiz kaldığında libido ben içinde ketlenip patojenik hale geliyordu. Önemli bir başka nokta daha yetişkinlerdeki bu ilk megalomonin silikleşmiş olduğuydu. Oysa bu ben libidolarının tamamının nesne yatırımına geçmiş olması da mümkün değildi. Freud bu içgüdüsel itkilerin, kişinin kültürel ve ahlaki fikirleriyle çatışmaya düşmesi durumunda patolojik bastırmanın dinamiğinin etkisi altına girdiğini söylüyordu. Kişi bu fikirler doğrultusunda bir ideal ben yaratıp, kendi narsizmini bu ideal kişiliği gerçekleştirerek tatmin etmeye çalışıyordu. Idealizasyon sayesinde nesne kendi doğasında bir değişiklik olmadan öznenin zihninde yüceleşiyor, yüceltme ise

bilinçdışındaki özne için kabul edilmesi mümkün olmayacak arzuları yumuşatarak, içgüdünün cinsel arzularını cinsel tatminden uzak başka bir amaca yönelmesini sağlıyordu. Bu ben ideali ya da toplumsal değerler yüceltme sürecini yönlendiriyorlardı.

4.3 HASTALIĞIN DOĞASI

Michel Foucault Kliniğin Doğuşu adlı eserinde, hastalığın tanımlanmadan önce belirtiler arasındaki bir analogiden yararlandığını anlatır. İki hastalığı birbirinden ayıran mesafe bunlar arasındaki benzeşimlerin yoğunluğuna göre ölçülür. Benzerliklerin sayısı arttıkça esas hastalığa daha da yaklaşılar. Benzerliğin biçimleri hastalığı türlere ayırır. Bu sayede doktor hastalıkların ardındaki varlıkbilimsel dünyayı tanır. Oysa hastalığı var eden yasalar yaşaminkilerle aynı değişmez dinamiklerden oluşur. Hastalıkta yaşamın bir yansıması belirir. Oysa hastalık yaş, ve yaşam tarzı gibi etkenlerin var olduğu birçok özelliklere sahip bir bireyde yani hasta da bulunur ki doktor hastalığa özgü olan belirtileri hastanın yaşı ya da mizacına bağlı olan etkilerden ayırdedebilmelidir. Hastalığın doğru bir tanımı hastanın hastalıktan soyutlanmasını gerekli kılar. Tedavinin başarısı bu koşula bağlıdır. Çok erken verilen bir ilaç tedavinin başarısını sekteye uğratabilir, çünkü hastalık kendini ancak yayılma evresinde ele verir. Dolayısıyla hastalık vasıtasıyla buluşan doktor ve hasta birbirlerine tam olarak yakınlaşmazlar. Tersine hastalığın belirginleşebilmesi için aralarındaki mesafeyi uzak tutmaları gerekmektedir. Varolan sınırı asla ihlal edemezler. Hastalığın organizmayla bağlantısını tanımlayan noktalar dizgesi ne sürekli ne de zorunludur. Organlar hastalığın vazgeçilmez koşullarını oluşturmazlar, bu yasalar beden ötesine uzanır. Hastalık bu vücut uzamında serbestçe dolaşır durmadan yer değiştirir. Ne zaman ne de nicelik hastalığın temel yapısını belirler. Söz konusu olan daha çok niteliktir. Söz konusu bir nitel bakış açısı bu niteliklerdeki her türlü değişimleri detaylandırarak tespit etmelidir. Burada vücut yapısından gelen değişkenlerde söz konusudur. Hastalığın tanımı uğruna birey tekil nitelikleriyle gözardı edilmelidir. Ama yine de hastalık vücut yapısının tekil nitelikleri dışında kendini asla belli edemez. (Foucault, 2002, s. 22)“ *Hasta tekil çizgiler kazanmış hastalıktır.* „

5. BİR DELİNİN HATIRA DEFTERİ

Gogol bu hikayeyi ilk olarak 1833 yılında kaleme aldı. Burun ile Ivan İvanovic ve İvan Nikiforovic nasıl bozuştı hikayeleri ile yakın tarihlerde yazılmışlardı. Yazarın o dönemde bu hikayelerden yeterince tatmin olduğu söylenemez, oysa günümüzde Burun ve inceleme konumuz olan Bir Delinin Hatıra Defteri en popüler iki hikayesidir. Gogol'ün kafasında eseri yazdığı dönemde bir komedi yazma arzusu vardı. Çiftlik Geceleri'nin başarısının devam edip edemeyeceğinden kaygılıydı. Ayrıca enstitüde ders verme işinden de sıkılmaya başlamıştı. Bir ara bir Ukrayna tarihi bile yazmayı denedi. Özetle bu yazarın kendi geleceğinden kaygılandığı, aynı zamanda kendine olan beklentilerini de arttırdığı bir dönemdir.

Bu eserde ilginç olan deli bir şizofrenin çok gerçekçi bir biçimde birçok belirtisine sahiptir. Oysa bu hastalık henüz kendine tıp literatüründe yer bulmamıştır. Gogol bir keresinde Bayan Smirnov'a çocukluğunda gaip sesler duyduğundan söz etmiştir, ama bundan çok normal bir şekilde bahseder. Halk inancına göre bu ölümün sesi olduğundan çok korktuğunu söyler. Sinirleri yavaş yavaş bozulmaya başladığı dönemde midesiyle karaciğerinin yer değiştirdiği gibi bir iddiada bulunmuştu ancak 1833 yılında geçirdiği bir sinir rahatsızlığı konusunda bulgu yok. Patolojik olarak nitelendirelebilecek olan tek şey hayatındaki her şeyde Tanrının bir parmağı olduğuna ve ona işaretler yolladığına dair mistik inancı. Yine de delinin hastalığının dışındaki yaşamıyla benzerlikler bulmak mümkün. Arabesklerde olduğu gibi burada da memuriyetlerde bulunduğu zamanlar ki gözlemlerden yararlandığı kuşku götürmez. Delinin Fransız ve devrimci karşıtlığı Gogol'ün tutucu görüşleriyle oldukça tutarlı. Bu benzerlikten Gogol'ün Poprişçev'e yergiden çok sempatiyle yaklaştığı ve onu kullanarak başkente ilk geldiğinde aralarına bir türlü katılamadığı sosyeteyi taşıdığı düşünülebilir. Birçok yerde Poprişçev'in olayları kabullenmemesinin kendi sürüklediği bir trajedi algısı vardır ki, en azından yazarın bunu yazarken bunları hata olarak görmediği açık. En ileri bir yorum da ancak kendisinin de, Poprişçevle benzer bir kaderi paylaştığı göz önünde bulundurularak, bu aymazın içinde

olduğu olabilir ki, bu yorum da öldüğünde ne kadar ünlü olduğu düşünüldüğünde fazla kaçacaktır. Dolayısıyla Gogol'ün hastalık meselesini nasıl bu kadar ayrıntısıyla çözebildiği, Burun hikayesinin psikolojik alt yapısı gibi dehasının bir sırrı. Yine de eklemek lazım ki doğuştan sağlığı hassas olan Gogol'ün (üstüne aşırı titremiş annesinin de etkisiyle) bir miktar pimpirikli olduğu ve hastalıklarını aşırı derecede abarttığı biliniyor, ancak bunu ilgi çekme niyetiyle yapmış olması çok mutemel çünkü çevresine durmadan yalan söyleyen bir insandı. O yüzden hipokondri gibi parafrenik bir hastalığı olup olmadığı konusunda yeterli delil yok.

Deliliğin varlığının oluşum içinde nasıl bir yeri var? Nasıl bir iz bırakıyor ardında? Kuşkusuz çok ince bir iz; endişe vermeyen ve tarihin ağırbaşlı büyük sükunetini bozmayan birkaç kırışık... nerdeyse okuma yazması olmayan “ öfkeli çılgın „ hizmetkar Thorin'in on yedinci yüzyıl sonunda uçup gitmekte olan sanrılarını, korku çılgınlıklarını döktüğü binlerce sayfaya bizim söylemlerimizin evreninde bir yer var mı?
(Foucault, 2005, s. 24)

Kitaptaki ilginç bir başka nokta bir günlük biçimine sahip olması. Okuyucu kitabı okurken kendini sanki bir yazarın kitabını okumaktan çok kişisel birinin özel eşyasını kurcalarmış hisseder. Gogol sanki bunu yaparak Poprişçevle okuyucu arasından iyice çekilmiştir.

Hikayede Poprişçev yedinci dereceden bir memurdur ve dairedeki genel müdürünün kızına aşiktir. Kendiyle ilgili büyük hayaller kurmaktadır. Ancak kıza kendini açmaya bir türlü cesaret edemediğinden hedefini müstakbel kayınpedere çevirir, ancak kalabalık bir dairede bu da mümkün değildir. Hayallerinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği kafasını giderek daha fazla kurcalamaya başlar. Bu da ilk sanrılarını beraberinde getirir, köpeklerin konuştuklarına ve birbirleriyle mektuplaştıklarına inanır. Hayal gördüğünden kuşkulanmaz bile ve bu olayın peşine düşer, niyeti köpeklerin mektuplarını ele geçirmektir. Köpeklerin mektuplarına ulaşır, onları okuduğunda acı gerçekle karşılaşır. Sevdiği kızın bir talibi vardır hem de kendinden çok daha üstün bir talibi. Bundan sonra ruh sağlığı iyice bozulmaya başlar. Okuduğu gazetede İspanya'nın kralını kaybettiğini sanır, giderek kendini İspanya kralı Ferdinand olduğuna inandırır. Gerçeklik duygusunu tümünden yitirir ve

tımarhaneye kapatılır. Orada türlü işkencelere maruz kalır ve son sahnede kaybolmuş bir geçmişin özlemiyle ağlar.

Poprişçev öykü boyunca yavaş yavaş hastalık tarafından ele geçirilir. Hastalık Foucaultcu bir analizle onun kişiliğinden bağımsız vardır ancak kendini onun organizmasında sergileyebilir. Poprişçev'in içine girmiş bir şeytan gibidir. Freudcu bir bakışla o Poprişçevin içinde tatmin arayan ahlakdışı cinsel itkilerdir. Zavallının onları bir nesneye yönlendirmesi gerekir. Bunları bir nesneye aktarmayı dener, aşık olur ama bu seferde karşılık alamaz. Bu onu daha fazla bunaltmaya başlar libidoları yeni bir hedefe yönlendirmek gerekir, kendine bir ben ideali çizer. Genel müdür ya da kayınpeder. Aşık olduğu kızı elde etmenin yolu babasının gözüne girip yükselmektir. Üstün amacı bu çerçevede şekillenir. “ Genel Müdür olmalıyım. „ Ama elinden de bir şey gelmez. Gerçekleştiremediği ideal onu delirtir. Hasta olduğuna inanmaz, kimse ondaki bu değişimi görmez yalnızdır o, gün be gün çıldırmaktadır ama dairedeki kimse ondaki değişimden şüphelenmez. Eserin konusu bu küçük adamın yalnızlığıdır. Köpekler bile ondan daha iyi yaşamaktadır. Vahşi, bencil bir toplumdur bu. Herkesin gözünü yükselme hırsı bürümüştür. Herkes yalakalık peşindedir. Biribirinin kuyusunu kazar, sadece terfiye sevinir ya da üzülür. Köpekler bile onların nasıl yaratıklar olduklarını anlayamaz. Genel müdürün ödüllendirilişini kendi gözleriyle anlatır.

“ bir gün bizim baba çok sevinmiş geldi eve. O gün akşama kadar resmi elbise giymiş bir sürü misafir geldi. Hepsi onu bilmediğim bir sebeple kutluyor, kucaklıyordu. Sofrada babamız neşesinden kabına sığamıyordu; durmadan çeşitli hikayeler fıkralar anlattı güldü güldürdü... Yemekten sonra beni kucağına aldı, boynuna doğru kaldırdı, “ Bu ne Meci? „ dedi, burnumu geniş bir kurdelaya değdirdi. „

Aslında Poprişçev delidir, ortalıkta konuşan köpekler ya da mektup yoktur. Bunların hepsi hastalıktandır, ama biz gerçekmiş gibi okuruz. Poprişçevle birlikte biz de gerçeklik algımızı yitirir, deliririz ama tam da bu noktada o Foucault'nun yitirdiğimizi söylediği dilin sözcüklerini yakalarız. Olanlar gerçek değildir ama komiktir kahkaha durunca ortada

gerçek kalır: soytarının sözleri, yitirdiğimiz gerçek. Tüm Petersburg sosyetaesi bir rolü oynar. Onların gerçeği asıl gerçekle arasındaki bağı yitirmiştir. Onlar gerçeğ delilerdir, ama hiçbirini bunun farkında değildir. Eserin ideası Rus toplumunun bu paradoksunda saklıdır. Değişmek zorunda olan ama bunu hiç istemeyen geçmişi yücelten ama aynı zamanda moda ve lüks düşkünü Rusya. “ Gerçeğ sandığımız dünya aslında bir yalandır, herkes bir yalan uğruna yaşar. „ Zavallı Poprişev çocukluğundaki güzel günlerin özlemiyle tımarhaneye mahkum olmuştur.

6. SONUÇ

Bu çalışmada Gogol'ün Bir Delinin Hatıra Defteri öyküsünün sahnelenmesinde bir oyuncunun Poprişçev karakterine çağdaş yaklaşım yolları aranmıştır. Bunun için konu, karakterin üstün amacı ve idea gibi ana yol haritası belirlenirken eser Gogol'ün karakteri, çağı ve kavramların buldukları çağa göre taşıdıkları anlamlar doğrultusunda incelenmiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Alatlı, A., 2004 *Aydınlanma değil merhamet*, 4. Baskı. İstanbul: Everest
- Foucault, M. 2005 *Büyük kapatılma* I. Ergüden & F. Keskin (çev.) 2. Baskı. İstanbul: Ayrıntı
- Foucault, M. 2002 *Kliniğin Doğuşu* T. Keşoğlu (çev.) 1. Baskı. İstanbul: Doruk
- Freud, S. 2007 *Narsizizm Üzerine ve Schreber Vakası* B. Büyükkal & S. Murat Tura (çev.) 2. Baskı. İstanbul: Metis Ötekini Dinlemek
- Freud, S.1998 *Ruhçözümlemesine Giriş Konferansları* Dr. E. Kapkın & A. Kapkın (çev.) 1. Baskı. İstanbul: Payel Yayınevi
- Geçtan, E. 2003 *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar* 2. Baskı. İstanbul: Metis
- Gogol, N.,2008 *Bir Delinin Hatıra Defteri* N. Y. Taluy (çev.) 18.Baskı. İstanbul: Varlık Yayınları
- Gogol, N.,1971 *Bütün Oyunları* M. C. Anday & E. Güney (çev.) İstanbul: Cem Yayınevi (orjinal basım tarihi yok)
- Lukacs, G.,1977 *Avrupa Gerçekçiliği* M. H. Doğan (çev.) 1. Baskı. İstanbul: Payel Yayınevi

Nasio, J.D.,2006 *Psikanalizin Yedi Temel Kavramı* Ö. Erşen & M. Erşen (çev.) 1.Baskı.

Ankara: İmge Yayınevi

Tanilli, S. 2002 *Yüzyılların gerçeği ve mirası, cilt:5* 5. Baskı. İstanbul: Adam Yayınevi

Troyat, H. 2000 *Gogol* B. Kösemihal (çev.) 1. Baskı. İstanbul: Multilingual Yayınları

Walicki, A. 2009 *Rus Düşünce Tarihi* A. Şenel (çev.) 1. Baskı. İstanbul: İletişim